ئىسلامدا كۆپ خوتۇنلۇق بولۇش ۋە ئۇنىڭ ھېكمىتى

﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُواْ رَبَّكُمُ ٱلَّذِى خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَٰحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا
رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَآءً ۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ ٱلَّذِى تَسَآءَلُونَ بِهِۦ وَٱلْأَرْحَامَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ﴿١﴾
وَءَاتُواْ ٱلْيَتَـٰمَىٰٓ أَمْوَٰلَهُمْ ۖ وَلَا تَتَبَدَّلُواْ ٱلْخَبِيثَ بِٱلطَّيِّبِ ۖ وَلَا تَأْكُلُوٓاْ أَمْوَٰلَهُمْ إِلَىٰٓ أَمْوَٰلِكُمْ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ
حُوبًا كَبِيرًا ﴿٢﴾ وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُواْ فِى ٱلْيَتَـٰمَىٰ فَٱنكِحُواْ مَا طَابَ لَكُم مِّنَ ٱلنِّسَآءِ مَثْنَىٰ
وَثُلَـٰثَ وَرُبَـٰعَ ۖ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُواْ فَوَٰحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَـٰنُكُمْ ۚ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰٓ أَلَّا تَعُولُواْ ﴿٣﴾
وَءَاتُواْ ٱلنِّسَآءَ صَدُقَـٰتِهِنَّ نِحْلَةً ۚ فَإِن طِبْنَ لَكُمْ عَن شَىْءٍ مِّنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيٓـًٔا مَّرِيٓـًٔا ﴿٤﴾ ﴾

﴿ئى ئىنسانلار! سىلەرنى بىر ئىنساندىن (يەنى ئادەم ئەلەيھسسالامدىن) ياراتقان، شۇ ئىنساندىن (يەنى ئۆز جىنسىدىن) ئۇنىڭ جۈپتىنى (يەنى ھەۋۋانى) ياراتقان ۋە ئۇلاردىن (يەنى ئادەم بىلەن ھەۋۋادىن) نۇرغۇن ئەر - ئاياللارنى ياراتقان پەرۋەردىگارىڭلاردىن قورقۇڭلار، بىر - بىرىڭلاردىن نەرسە سورىغاندا نامى بىلەن سورايدىغان الله دىن قورقۇڭلار، سىلە - رەھىمنى ئۈزۈپ قويۇشتىن ساقلىنىڭلار. الله ھەقىقەتەن سىلەرنى (يەنى پۈتۈن ئەھۋالىڭلارنى) كۆزىتىپ تۇرغۇچىدۇر. يېتىملەرنىڭ مال - مۈلكىنى (ئۇلار بالاغەتكە يەتكەن چاغدا) بېرىڭلار، ياخشىسىنى يامانغا (يەنى ئۇلارنىڭ ماللىرىنىڭ ياخشىسىنى ئۆزەڭلارنىڭ ماللىرىڭلارنىڭ يامىنىغا) تېگىشىۋالماڭلار؛ ئۇلارنىڭ مال - مۈلكىنى ئۆزەڭلارنىڭ مال - مۈلكىگە قوشۇۋېلىۋالماڭلار. بۇ ھەقىقەتەن چوڭ گۇناھتۇر. ئەگەر يېتىم قىزلارغا (ئۆيلىنىپ) ئادىل مۇئامىلىدە بولالماسلىقىڭلاردىن (يەنى تەربىيەڭلاردا بىرەر يېتىم قىز بولۇپ، ئۇنىڭغا شۇ قىزغا باراۋەر تۇرىدىغان قىزغا بېرىلىدىغان مەھرىنى بېرەلمەسلىكىڭلاردىن) قورقساڭلار، ئۇنى تەرك ئېتىپ، ئۆزەڭلار ياقتۇرىدىغان باشقا ئاياللاردىن ئىككىنى، ئۈچنى ۋە تۆتنى ئېلىشىڭلارغا بولىدۇ، ئەگەر (ئۇلارنىڭ ئارىسىدا) ئادىل بولالماسلىقىڭلاردىن قورقساڭلار، بىر خوتۇن بىلەن ياكى قول ئاستىڭلاردىكى چۆرىلەر بىلەن كۇپايىلەنسەڭلار بولىدۇ. بىر خوتۇن بىلەن كۇپايىلىنىش زۇلۇم قىلماسلىققا ئەڭ يېقىندۇر. ئاياللارغا ئۇلارنىڭ مەھرىلىرىنى خۇشاللىق بىلەن سوغا قىلىپ بېرىڭلار. ئەگەر ئۇلار ئۇنىڭدىن بىر قىسمىنى سىلەرگە ئۆتۈنۈپ بەرسە، ئۇنى مەززىلىك، سىڭىشلىق (يەنى پاك - ھالال بىلىپ) يەڭلار﴾.

— سۈرە نىسا 1 -، 2 -، 3 -، 4 - ئايەتلەر

سۆزلۈكلەر تەھلىللىرى

وَبَثَّ مِنْهُمَا: (ئۇلاردىن ياراتقان)، ئۇنىڭ سۆز تومۇرى «بەسس» بولۇپ، بىر نەرسىنى ئايرىماق، چاچماق دېگەن مەنىلەردە كېلىدۇ[1]. ئايەتتە، ئادەم ئەلەيھىسسالام بىلەن ھەۋۋا ئانىمىزدىن نەسىل قالدۇرۇش ۋە تۇغدۇرۇش يولى ئارقىلىق ئىنسانلارنى كۆپەيتكەن، يەر يۈزىگە تاراتقان دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

تَسَآءَلُونَ بِهِۦ: (نامى بىلەن سورايدىغان)، بۇ سۆز، سىلەر بىر ـ بىرىڭلاردىن نەرسە سورىغاندا نامى بىلەن سورايدىغان الله دىن دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ. مەسىلەن: سەندىن الله نىڭ نامى بىلەن پالانى نەرسىنى سورايمەن، الله ھەققى، پالانى نەرسەڭنى بېرىشىڭنى تەلەپ قىلىمەن، دېيىلىدۇ.

وَٱلْأَرْحَامَ: (سىلە ـ رەھىمنى)، بۇ سۆز «رەھىم» دېگەن سۆزنىڭ كۆپلۈك ئىشلىتىلىشى بولۇپ، ئەسلىدە ئانىنىڭ قورسىقىدىكى بالا تۇرىدىغان يەرنى كۆرسىتىدۇ. كېيىنچە ئۇ سۆز ئۇرۇق ـ تۇغقانلىق مۇناسىۋەتنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن ئىشلىتىلگەن.

رَقِيبًا: (كۆزىتىپ تۇرغۇچىدۇر)، بۇ سۆز ئەمەللەرنى كۆزىتىپ تۇرغۇچى ۋە تولۇق خەۋەردار بولۇپ تۇرغۇچى، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ. ئايەتتە، الله تائالانىڭ ئەمەللىرىمىزنى كۆزىتىپ تۇرىدىغانلىقىنى، قىلمىشلىرىمىزدىن تولۇق خەۋەردار ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭغا ھېچ نەرسىنىڭ مەخپىي ئەمەسلىكىنى كۆرسىتىدۇ. بۇ ئايەت ئىنسانلارنى يامان ئىشلاردىن يېنىشقا تەۋسىيە قىلىدۇ ۋە الله تائالانىڭ ھەممىنى كۆزىتىپ تۇرىدىغانلىقىدىن ئەيمىنىپ، گۇناھلاردىن ساقلىنىشقا بۇيرۇيدۇ.

ٱلْيَتَٰمَىٰ: (يېتىملەر)، بۇ سۆز «يەتىم» دېگەن سۆزنىڭ كۆپلۈك ئىشلىتىلىشى بولۇپ، ئاتىسىدىن ئايرىلىپ قالغان بالىنى كۆرسىتىدۇ. يېتىم بالا بالاغەتكە يەتكىچىلىك يېتىم ھېسابلىنىدۇ. بالاغەتكە يەتكەندىن كېيىن يېتىملىكى توگەيدۇ.

حُوبًا: (گۇناھتۇر)، بۇ سۆز گۇناھ، دېگەن مەنىدە كېلىدۇ. بىر ھەدىستە مۇشۇ مەنىدە مۇنداق دېيىلگەن: «ئى الله! گۇناھىمنى مەغپىرەت قىلغىن!»

تُقْسِطُوا: (ئادىل بولۇش)، ئۇنىڭ سۆز تومۇرى «ئىقسات» بولۇپ، ئادىللىق قىلماق دېگەن مەنىدە كېلىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇشۇ مەنىدە مۇنداق دېگەن: «دۇنيادا ئادىللىق قىلغۇچىلار قىيامەت كۈنى مەرۋايىت مۇنبەرلەرنىڭ ئۈستىدە بولىدۇ.»

أَلَّا تَعُولُوا: (زۇلۇم قىلماسلىقتا)، ئۇنىڭ سۆز تومۇرى «ئەۋل» بولۇپ، مايىل بولماق، زۇلۇم قىلماق دېگەن مەنىلەردە كېلىدۇ. ئىمام شافىئىي (الله ئۇنىڭغا رەھمەت

[1] ئىمام راغىب ئەسفەھانىنىڭ «ئەلمۇفرەدات فىي غەرىيبىل قۇرئان» ناملىق كىتابى، 37 ـ بەت.

www.munber.org

قىلىسۇن!) ﴿ أَلَّا تَعُولُواْ ﴾ دېگەن بۇ سۆزنى زۇلۇم قىلىشقىلار كۆپىيىپ كەتمەسلىككە دېگەن مەنىدە تەپسىر قىلغان[1].

صَدُقَتِهِنَّ: (مەھرىلىرىنى)، بۇ سۆز «سەدۇقە» دېگەن سۆزنىڭ كۆپلۈك ئىشلىتىلىشى بولۇپ، مەھرى ھەققى دېگەن مەنىدە كېلىدۇ.

نِحْلَةً: (خۇشاللىق بىلەن)، بۇ سۆز چىن كۆڭۈلدىن چىقىرىپ بەرگەن سوغا، ھەدىيە دېگەن مەنىلەردە كېلىدۇ. يەنى سىلەر ئاياللارنىڭ مەھرىلىرىنى ياقتۇرماسلىق بىلەن ئەمەس، خۇشاللىق بىلەن بېرىڭلار. بەزىلەر ئۇ سۆزنى پەرز مەنىسىدە ئېلىپ، ئايەتنى: ئاياللارغا ئۇلارنىڭ اللہ پەرز قىلغان، چوقۇم بېرىشكە تېگىشلىك بولغان مەھرىلىرىنى بېرىڭلار، دەپ تەپسىر قىلغان.

هَنِيٓـًٔا مَّرِيٓـًٔا: (مەززىلىك، سىڭىشلىق)، بۇ ئىككى سۆز تاماقنىڭ سۈپىتى بولۇپ، ئاشقازانغا زىيان قىلماستىن سىڭىپ كەتكەن مەززىلىك تاماقنى كۆرسىتىدۇ.

ئايەتلەرنىڭ ئومۇمىي مەنىسى

اللہ تائالا سۈرە نىسانى پۈتۈن ئىنسانلارغا خىتاب قىلىش ۋە ئۇلارنى ھېچ شېرىكى يوق يالغۇز اللہ قىلا ئىبادەت قىلىشقا چاقىرىش بىلەن باشلايدۇ، شۇنداقلا ئۇلارنى ئادەم ئەلەيھىسسالامدىن ئىبارەت ﴿بىر ئىنساندىن﴾ ياراتقانلىقى، ﴿شۇ ئىنساندىن (يەنى ئۆز جىنسىدىن) ئۇنىڭ جۈپتىنى﴾ يەنى ھەۋۋانى ياراتقانلىقى ۋە ئەنە شۇ ئىنسان ئادەم ئەلەيھىسسالام بىلەن ئۇنىڭ جۈپتى ھەۋۋادىن نۇرغۇن ئەر - ئاياللارنى ياراتقانلىقى قاتارلىق كامالى قۇدرىتىنى ئۇلارغا ئەسكەرتىپ ئۆتىدۇ.

پۈتۈن ئىنسانلار بىر ئاتىدىن يارىتىلغاندۇر. ئۇلار ئىنسانىي ۋە نەسەب جەھەتتە قېرىنداشلاردۇر. شۇڭا كۈچلۈك ئاجىزغا كۆيۈنىشى، باي كەمبەغەلگە ياردەم قىلىشى، بۇ ئارقىلىق تولۇق ئىنسانپەرۋەرلىككە ئىگە بىر جەمئىيەت قۇرۇپ چىقىشى لازىم.

اللہ تائالا ئۆزىنىڭ بەندىلەر ئۈستىدىكى ھەققىنىڭ ناھايىتى چوڭ ئىكەنلىكىگە ئىشارەت قىلىش ئۈچۈن بىرىنچى ئايەتنىڭ بېشىدا ۋە ئاخىرىدا اللہ دىن قورقۇش سۆزىنى ئىككى يەردە تىلغا ئېلىپ، اللہ قا تەقۋادارلىق قىلىشنى قاتتىق تەكىتلەيدۇ، شۇنداقلا سىلە - رەھىم قىلىش ئالاقىسىنىڭ ناھايىتى چوڭ ۋە ئىنتايىن ئەھمىيەتلىك ئالاقە ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىش ئۈچۈن تەقۋادارلىق بىلەن سىلە - رەھىمنى يانمۇ - يان بايان قىلىدۇ: ﴿بىر - بىرىڭلاردىن نەرسە سورىغاندا نامى بىلەن سورايدىغان اللہ دىن قورقۇڭلار، سىلە - رەھىمنى ئۈزۈپ قويۇشتىن ساقلىنىڭلار﴾.

---

[1] ئىمام ئىبنى جەۋزىنىڭ «زادۇل مەسىر فىي ئىلمىتتەپسىر» ناملىق تەپسىرى، 2 - جىلد، 10 - بەت.

شۇڭا ئىنسان الله تائالاغا ئىمان كەلتۈرۈش ئالاقىسى بىلەن ئۇرۇق - تۇغقانلارغا سىلە - رەھىم قىلىش ئالاقىسىدىن ئىبارەت بۇ ئىككى ئالاقىگە قاتتىق كۆڭۈل بۆلۈشى لازىم. ئەگەر ئىنسانلار بۇنى ھېس قىلالىغان بولسا ئىدى، ئەلۋەتتە خۇشال - خۇرام ۋە خاتىرجەم تۇرمۇش كەچۈرگەن بولاتتى، ھۆل - قۇرۇق ھەممىنى كۆيدۈرۈپ تاشلايدىغان، قىرى - ياش ھەممىنى ئۆلتۈرىدىغان ۋەيران قىلغۇچ ئۇرۇشلار بولمىغان بولاتتى.

الله تائالا ئىككىنچى ئايەتتە يېتىملەرنىڭ ھەققىنى بايان قىلىپ، ئۇلارنىڭ پۇل - ماللىرىنى قوغداشقا ۋە ئۇنىڭغا چېقىلماسلىققا بۇيرۇيدۇ. چۈنكى، ئۇلار باشقىلارنىڭ بېقىشىغا، ھىمايە قىلىشىغا، ياردەم قىلىشىغا ۋە كۆڭۈل بۆلۈشىگە موھتاجدۇر. يېتىم بالا ھەقىقەتەن ئاجىزدۇر. ئاجىزغا زۇلۇم قىلىش الله نىڭ دەرگاھىدا ناھايىتى چوڭ گۇناھتۇر.

ئاندىن كېيىنكى ئايەتتە الله تائالا ئەرلەرنى، ئەگەر ئۇلارنىڭ بىرىنىڭ تەربىيىسىدە يېتىم قىز بولۇپ، ئۇ ئۇنى ئېلىشقا قىزىقسا، لېكىن ئۇنىڭغا شۇ قىزغا باراۋەر تۇرىدىغان قىزغا بېرىلىدىغان مەھرىنى بېرەلمەسلىكتىن قورقسا، ئۇ قىزدىن باشقا ئاياللارنى ئېلىشقا بۇيرۇدى. الله تائالا ئۇنىڭغا خوتۇن ئېلىش يولىنى تار قىلماي، ئۇنىڭ ئىككى، ئۈچ ياكى تۆتكىچە خوتۇن ئېلىشىغا رۇخسەت قىلدى. ئەگەر ئۇ كۆپ خوتۇنلۇق بولغان تەقدىردە، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئادىل بولالماسلىقىدىن قورقسا، بىر خوتۇن ئېلىشى لازىم.

الله تائالا ئەرلەرنى ئاياللىرىغا ئۇلارنىڭ مەھرىلىرىنى چىن كۆڭۈللىرىدىن چىقىرىپ، سېخىيلىق بىلەن سوغا ۋە ھەدىيە قىلىپ بېرىشكە، مىننەت قىلماسلىققا ۋە ئۇستۇنلۇك تەلەپ قىلماسلىققا، ئەگەر ئاياللىرى ﴿ئۇنىڭدىن بىر قىسمىنى﴾ خۇشاللىق بىلەن ئۆتۈنۈپ بەرسە، ئەرلەرنىڭ ئۇنى پاك ۋە ھالال بىلىپ يېيىشىگە بۇيرۇش بىلەن بۇ ئايەتلەرنى ئاخىرلاشتۇردى[1].

نازىل بولۇش سەۋەبلىرى

1 - رىۋايەت قىلىنىشىچە، غەتفان قەبىلىسىدىن بىر ئادەمدە ئۇنىڭ قېرىندىشىنىڭ يېتىم قالغان بىر ئوغلىنىڭ نۇرغۇن پۇل - مېلى بار ئىدى. ئۇ بالا بالاغەتكە يەتكەندە پۇل - مېلىنى تەلەپ قىلدۇ. ئۇ ئادەم ئۇنى بەرمەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ بالا بۇ داۋانى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا ئېلىپ باردۇ. ئاندىن ﴿يېتىملەرنىڭ مال -

[1] بۇ ئايەتلەرنىڭ ئومۇمىي مەنىلىرىدە ئىمام ئىبنى كەسىرنىڭ «قۇرئان ئەزىم» ناملىق تەپسىرىگە، تەپسىر جەلالەينگە ۋە ئىمام ئەبۇ سەئۇدنىڭ «ئىرشادۇل ئەقلىسسەلىم ئىلا مەزايال قۇرئانىل كەرىم» ناملىق تەپسىرىگە تاياندۇق.

www.munber.org

مۆلكىنى (ئۇلار بالاغەتكە يەتكەن چاغدا) بېرىڭلار...﴾ دېگەن ئايەت نازىل بولدۇ. سەئىد ئىبنى جۇبەير شۇنداق دېگەن[1].

2 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «بىر ئادەمنىڭ تەربىيىسىدە بىر يېتىم قىز بار ئىدى. كېيىن ئۇ ئادەم ئۇ قىزنى نىكاھىغا ئالدى. ئۇ قىزنىڭ خورمىلىق بېغى بار ئىدى. ئۇ ئادەم ئۇ قىزنى شۇ بېغىنى دەپلا نىكاھىدا تۇتاتتى. چۈنكى، ئۇنىڭ ئۇ قىزغا چىن كۆڭلىدىن رىغبىتى يوق ئىدى. بۇ ھەقتە: ﴿ئەگەر يېتىم قىزلارغا (ئۆيلىنىپ) ئادىل مۇئامىلىدە بولالماسلىقىڭلاردىن (يەنى تەربىيەڭلاردا بىرەر يېتىم قىز بولۇپ، ئۇنىڭغا شۇ قىزغا باراۋەر تۇرىدىغان قىزغا بېرىلىدىغان مەھرىنى بېرەلمەسلىكىڭلاردىن) قورقساڭلار، ئۇنى تەرك ئېتىپ، ئۆزەڭلار ياقتۇرىدىغان باشقا ئاياللاردىن ئىككىنى، ئۈچىنى ۋە تۆتنى ئېلىشىڭلارغا بولىدۇ﴾ دېگەن ئايەت نازىل بولدى.»[2]

3 ـ ئىمام بۇخارى ئۇرۋە ئىبنى زۇبەيردىن رىۋايەت قىلىدۇكى، ئۇرۋە ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن اللە تائالانىڭ: ﴿ئەگەر يېتىم قىزلارغا (ئۆيلىنىپ) ئادىل مۇئامىلىدە بولالماسلىقىڭلاردىن (يەنى تەربىيەڭلاردا بىرەر يېتىم قىز بولۇپ، ئۇنىڭغا شۇ قىزغا باراۋەر تۇرىدىغان قىزغا بېرىلىدىغان مەھرىنى بېرەلمەسلىكىڭلاردىن) قورقساڭلار﴾ دېگەن سۆزىنىڭ مەنىسى ھەققىدە سورايدۇ. ئائىشە مۇنداق دەيدۇ: «ئى ھەمشىرەمنىڭ ئوغلى! بۇ، بىرىنىڭ ئىگىدارچىلىقىدىكى قىز بولۇپ، ئۇ قىز ئۇنىڭ مېلىغا ئورتاقتۇر. ئۇ ئادەم قىزنىڭ چىرايىنى ۋە ئۇنىڭ مېلىنى ياقتۇرۇپ قالىدۇ. ئاندىن ئۇ قىزغا ئىگىدارچىلىق قىلغان بۇ ئادەم ئۇنى ئۇنىڭغا ھەر جەھەتتە تەڭتۇش كېلىدىغان قىزغا بېرىلىدىغان مەھرى ھەققىنى ئادىللىق بىلەن بەرمەستىن نىكاھىغا ئالماقچى بولىدۇ. شۇ سەۋەبتىن، ئىگىدارچىلىقىدا يېتىم قىزلار بار كىشىلەر ئۇلارغا ئۇلار بىلەن ھەر جەھەتتە تەڭتۇش كېلىدىغان قىزلارغا بېرىلىدىغان مەھرى ھەققىنى ئەڭ يۇقىرىسىغا يەتكۈزۈپ ئادىللىق بىلەن بەرمەي تۇرۇپ ئۇلارنى نىكاھىغا ئېلىشى مەنئى قىلىندى. ئۇنداق قىلالمىسا، يېتىم قىزلاردىن باشقا ئاياللاردىن كۆڭلى تارتقانلىرى بىلەن توي قىلىشقا بۇيرۇلدى. بۇ ئايەت نازىل بولغاندىن كېيىن كىشىلەرنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن پەتىۋا سوراشقا باشلىدى. شۇنىڭ بىلەن اللە تائالا: ﴿(ئى مۇھەممەد!) سەندىن ئاياللار توغرىسىدا پەتىۋا سورىشىدۇ...﴾[3] دېگەن ئايەتنى نازىل قىلدى.»[4]

---

[1] ئىبنى ئەبۇ ھاتەم رىۋايەت قىلغان. ئىمام سۇيۇتىنىڭ «ئەددۇررۇل مەنسۇز» ناملىق كىتابى، 2 ـ جىلد، 117 ـ بەت. ئىمام ئىبنى جەۋزىنىڭ «زادۇل مەسىر فىي ئىلمىتتەپسىر» ناملىق تەپسىرى، 2 ـ جىلد، 4 ـ بەت.

[2] ئىمام بۇخارى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلغان. ئىمام ئىبنى كەسىرنىڭ «قۇرئان ئەزىم» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 449 ـ بەت.

[3] سۈرە نىسا، 127 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

[4] ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايەت قىلغان. ئىمام ئىبنى كەسىرنىڭ «قۇرئان ئەزىم» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 450 ـ بەت. ئىمام ئىبنى جەۋزىنىڭ «زادۇل مەسىر فىي ئىلمىتتەپسىر» ناملىق تەپسىرى، 2 ـ جىلد، 6 ـ بەت.

تەپسىرنىڭ ئىنچىكە ۋە نازۇك نۇقتىلىرى

1 ـ بۇ سۈرە «سۈرە نىسا» (ئاياللار سۈرىسى) دەپ ئاتالدى. چۈنكى، ئاياللارغا ئائىت ھۆكۈملەر بۇ سۈرىدە باشقا سۈرىلەرگە قارىغاندا كۆپ نازىل بولدى. بۇ سۈرىنى ئىنسانلارغا، ئۇلارنىڭ بىر ئىنساندىن يارىتىلغانلىقىنى ئەسلىتىش بىلەن باشلاش بۇ سۈرىدىكى نىكاھ ۋە مىراس ھۆكۈملىرى، ئەر ـ خوتۇننىڭ بىر ـ بىرىگە بولغان ھەقلىرى، نەسەبكە، قودا ـ باجىلىققا ئالاقىدار ھۆكۈملەر، ھەمدە ئۇنىڭدىن باشقا شەرىئەت ھۆكۈملىرى ھەققىدە ئۈچۈر بېرىدىغان گۈزەل باشلىنىشتۇر.

2 ـ ئىنسانلارنىڭ ھەممىسىنى بىر نەسەب بىرلەشتۈرىدۇ. ئۇلارنىڭ ئادەم ئەلەيھىسسالامدىن ئىبارەت بىر ئەسلىگە قايتىدۇ. دارۋىن دېگەن يەھۇدىي ئويدۇرۇپ چىققان ”تەدرىجىي تەرەققىيات نەزەرىيىسى“ قۇرئاننىڭ ﴿سىلەرنى بىر ئىنساندىن (يەنى ئادەم ئەلەيھىسسالامدىن) ياراتقان﴾ دېگەن ئوچۇق باياناتىغا قارشى كېلىدۇ.

دارۋىن مۇنداق بىلجىرلايدۇ: ئىنسان ھاياتىنى سۇ يۈزىگە پەيدا بولغان كىچىككىنە مىكروپتىن باشلىغان بولۇپ، بۇ مىكروپ ناھايىتى كىچىك بىر جانلىققا ئۆزگىرىدۇ، ئاندىن بۇ جانلىق ”تەدرىجىي تەرەققىي قىلىپ“ پاقىغا، ئاندىن بېلىققا، ئاندىن مايمۇنغا ئۆزگىرىدۇ. ئاندىن بۇ مايمۇن تەدرىجىي تەرەققىي قىلىپ ئىنسانغا ئايلىنىدۇ... بۇ نەزەرىيە قۇرۇق پەرەز ۋە خىيالدىنلا ئىبارەت بولۇپ، ئۆلىمالار ئۇنىڭغا كەسكىن دەلىللەر بىلەن رەددىيە بەرگەن[1].

3 ـ الله تائالا: ﴿شۇ ئىنساندىن (يەنى ئۆز جىنسىدىن) ئۇنىڭ جۈپتىنى (يەنى ھەۋۋانى) ياراتقان﴾ دېگەندەك، ھەۋۋا تىرىك جاندىن يارىتىلغانلىقى ئۈچۈن ھەۋۋا دەپ ئاتالغان. بۇ كۆپچىلىك ئۆلىمالارنىڭ قارىشىدۇر.

ئەبۇ مۇسلىم ھەۋۋانىڭ ئادەمنىڭ قوۋۇرغىسىدىن يارىتىلغانلىقىنى ئىنكار قىلىدۇ. ئۇ مۇنداق دەيدۇ: «الله تائالا ئۇنى تۇپراقتىن يارىتىشقا قادىر تۇرسا، قوۋۇرغىدىن يارىتىشتىن نېمە پايدا چىقىدۇ؟» ئۇ الله تائالانىڭ: ﴿شۇ ئىنساندىن ئۇنىڭ جۈپتىنى ياراتقان﴾ دېگەن سۆزىنى شۇ ئىنساننىڭ تىپىدىن ئۇنىڭ جۈپتىنى ياراتقان دېگەن مەنىدە چۈشەندۈرگەن. شەيخ مۇھەممەد ئابدۇمۇ مۇشۇ قاراشنى قۇۋۋەتلىگەن[2].

بۇ قاراش خاتادۇر. ئەگەر بۇ ئايەتنى مۇشۇنداق چۈشەندۈرگەندە ئىنسانلار بىر ئىنساندىن ئەمەس، ئىككى ئىنساندىن يارىتىلغان بولىدۇ. بۇ، قۇرئاننىڭ روھىغا ۋە

[1] «پەيغەمبەرلىك ۋە پەيغەمبەرلەر» ناملىق كىتابىمىزنىڭ 115 ـــ 126 ـ بېتىگىچە بولغان «قۇرئان تەسۋىرلىگەن ئادەم» ناملىق ئىلمىي ماقالىنى ۋە دوكتۇر ھەلىم ئەتىييەنىڭ «دارۋىننىڭ نەزەرىيەسىنى بىتچىت قىلىش ۋە ئىنساننىڭ يارىتىلىش ئەقىدىسىنى ئىلمىي ئۇسۇلدا ئىسپاتلاش» ناملىق كىتابىنى ئوقۇغىن.
[2] رەشىد رىزانىڭ «ئەلمەنار» ناملىق تەپسىرى،42 ـ جىلد، 324 ـ بەت. مۇھەممەد ئابدۇ بۇ بىدئەت قارشى بىلەن كۆپچىلىك تەپسىرشۇناسلارنىڭ قاراشلىرىغا قارشى چىققان.

www.munber.org

سەھىھ ھەدىسلەرنىڭ: «ئايال كىشى ئەگرى قوۋۇرغىدىن يارىتىلغان» دېگەن سۆزىگە خىلاپتۇر.

ئەنە شۇنداق يارىتىشنىڭ پايدىسىغا كەلسەك، ئۇ بىزگە الله تائالانىڭ قۇدرىتىنى بايان قىلىپ بېرىدۇ. الله تائالا تىرىك جاننى تۇغۇلۇش يولى بىلەن ئەمەس، تىرىك جاندىن يارىتىشقا قادىردۇر، شۇنداقلا ئۇ تىرىك جاننى جانسىز جىسىمدىن يارىتىشقىمۇ قادىردۇر. مەسىلەن: ئادەم ئەلەيھىسسالام تۇپراقتىن يارىتىلدى. ئىسا ئەلەيھىسسالام ئايالدىن ئەرنىڭ ۋاستىسىسىز يارىتىلدى. ھەۋۋا ئەردىن ئايالنىڭ ۋاستىسىسىز يارىتىلدى. الله تائالا ھەر نەرسىنى يارىتىشقا قادىردۇر.

4 ـ يېتىمنىڭ مېلىنى يېيىش، گەرچە ئۇنى ئۆزىنىڭ مېلىغا قوشماي يەۋالغان تەقدىردىمۇ ھارامدۇر. ئايەتتە ﴿ئۇلارنىڭ مال ـ مۈلكىنى ئۆزەڭلارنىڭ مال ـ مۈلكىگە قوشۇپ يەۋالماڭلار﴾ دەپ، ئۆزىنىڭ مېلىغا قوشۇپ يېيىشنى تىلغا ئېلىش بۇنىڭ ناھايىتى يامان ئىش ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈندۇر. چۈنكى، يېتىمنىڭ مېلىدىن بىھاجەت تۇرۇپ ئۇنى يېيىش قەبىھ ۋە يامان ئىشتۇر. شۇڭا ئۇنى ئۆز مېلىغا قوشۇپ يېيىشنى مەنئى قىلىش ئالاھىدە تىلغا ئېلىندى.

5 ـ الله تائالانىڭ: ﴿ئەگەر يېتىم قىزلارغا (ئۆيلىنىپ) ئادىل مۇئامىلىدە بولالماسلىقىڭلاردىن (يەنى تەربىيەڭلاردا بىرەر يېتىم قىز بولۇپ، ئۇنىڭغا شۇ قىزغا باراۋەر تۇرىدىغان قىزغا بېرىلىدىغان مەھرىنى بېرەلمەسلىكىڭلاردىن) قورقساڭلار، ئۇنى تەرك ئېتىپ، ئۆزەڭلار ياقتۇرىدىغان باشقا ئاياللاردىن ئىككىنى، ئۈچنى ۋە تۆتنى ئېلىشىڭلارغا بولىدۇ﴾ دېگەن سۆزىدە يېتىملەر بىلەن ئاياللارنى ئېلىشنى تىلغا ئېلىشتىكى مۇناسىۋەت شۇكى، ئاياللارمۇ ئاجىزلىقتا يېتىملەرگە ئوخشايدۇ.

يەنە بىر تەرەپتىن ئېيتقاندا، يېتىم قىز ئادەتتە بىر قارىغۇچىنىڭ ئىگىدارچىلىقىدا بولىدۇ. ئۇنىڭغا ئىگىدارچىلىق قىلغان بۇ ئادەم ئۇنىڭ چىرايىغا ۋە مېلىغا قىزىقىپ قېلىپ، ئۇنىڭ مەھرى ھەققىنى ئادىللىق بىلەن بەرمەستىن نىكاھىغا ئالماقچى بولىدۇ. مۇسۇلمانلار مانا مۇشۇنداق قىلىشتىن مەنئى قىلىندى. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ بۇ ھەقتىكى ھەدىسى يۇقىرىدا بايان قىلىندى.

ئەبۇ سەئۇد مۇنداق دەيدۇ: «مەقسەت يېتىم قىزلانى ئېلىشنى توسۇش تۇرۇقلۇق، يېتىم قىزلارنى ئالماڭلار دېگەن سۆزنىڭ ئورنىغا باشقا ئاياللارنى ئېلىشقا بۇيرۇش سۆز تەبىرىنى تاللاپ ئىشلىتىش، ئۇلارنىڭ يېتىم قىزلارنى ئېلىش نىيىتىدىن يېنىشىنى يۇمشاقلىق بىلەن تېخىمۇ كۈچلۈك ئىپادىلەش ئۈچۈندۇر. چۈنكى، ئىنسانىنىڭ تەبىئىتى مەنئى قىلىنغان ئىشنى قىلىشقا ئامراق كېلىدۇ.»[1]

---

[1] ئىمام ئەبۇ سەئۇدنىڭ «ئىرشادۇل ئەقلىسسەلىم ئىلا مەزايال قۇرئانىل كەرىم» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 314 ـ بەت.

شەرىئەت ھۆكۈملىرى

بىرىنچى ھۆكۈم

تۇغقاندارچىلىقنىڭ نامى بىلەن نەرسە سوراشنىڭ ھۆكمى نېمە؟

اللّٰه تائالانىڭ: ﴿ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ ٱلَّذِى تَسَآءَلُونَ بِهِۦ وَٱلۡأَرۡحَامَ ﴾ دېگەن سۆزى تۇغقاندارچىلىقنىڭ نامى بىلەن نەرسە سوراشنىڭ دۇرۇسلىقىنى كۆرسىتىدۇ. بولۇپمۇ ھەمزىنىڭ قىرائىتىدە ﴿ وَٱلۡأَرۡحَامَ ﴾ (ۋەلئەرھامە) دېگەن سۆز «وَٱلۡأَرۡحَامِ» (ۋەلئەرھامى) دەپ ئوقۇلغان بولۇپ، بۇ قىرائەت[1] ئۇنىڭ دۇرۇسلىقىنى كۆرسىتىدۇ.

بەزى ئۆلىمالار مۇشۇ قاراشنى تەكىتلەيدۇ. چۈنكى، ئۇ قەسەم بولماستىن، ھېسداشلىقنى قوزغايدىغان بىر سۆزدۇر. بىر ئادەمنىڭ يەنە بىر ئادەمگە: «مەن سەندىن تۇغقاندارچىلىقنىڭ نامى بىلەن پالانى ئىشنى قىلىپ بېرىشىڭنى تەلەپ قىلىمەن» دېگەن سۆزى چەكلەنگەن قەسەمنى كۆرسەتمەيدۇ. ئۇ پەقەت اللّٰه ئۇزۇپ قويماسلىقنى بۇيرۇغان تۇغقاندارچىلىق ھۆرمىتى بىلەن نەرسە سورىغان بولىدۇ. بۇ قاراشتىكىلەر يەنە مۇنۇ ھەدىسنى دەلىل قىلىدۇ: «ئى اللّٰه! مەن سەندىن نەرسە سورىغۇچىلارنىڭ ھەققى ـ ھۆرمىتى بىلەن ۋە ماڭغان مۇشۇ قەدەملىرىمنىڭ ھەققى ـ ھۆرمىتى بىلەن تىلىكىمنى سورايمەن.»[2]

يەنە بەزى ئۆلىمالار بۇ قاراشنى ياقتۇرمايدۇ. ئۇلار مۇنداق دەيدۇ: «كىمكى قەسەم قىلسا، اللّٰه نىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلسۇن ياكى قەسەم قىلماي شۈك تۇرسۇن!» دېگەن سەھىھ ھەدىس بۇ قاراشنى رەت قىلىدۇ. بۇ ئۆلىمالار تۇغقاندارچىلىقنىڭ نامى بىلەن نەرسە سوراشنى قەسەم قىلىشنىڭ بىر تۈرى دەپ ھېسابلىغان. بۇ ئىبنى ئەتىييەنىڭ سۆزىدۇر.

زۇجاج مۇنداق دەيدۇ: ھەمزىنىڭ قىرائىتى ئەرەب تىلىنىڭ قائىدىلىرىگە ئاساسەن ئاجىز ۋە بىمەنىلىك بولۇشقا قارىماي، دىن ئاساسلىرىدىمۇ ناھايىتى چوڭ خاتالىق ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئاتا ـ بوۋىلىرىڭلارنىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلماڭلار» دېگەن. اللّٰه نىڭ نامىدىن باشقا نەرسە بىلەن قەسەم قىلىش دۇرۇس بولمىغان ئىكەن، قانداق قىلىپ تۇغقاندارچىلىقنىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىش دۇرۇس بولسۇن؟

---

[1] مۇشۇ قىرائەت بويىچە بولغاندا ئايەتنىڭ مەنىسى: نامى بىلەن نەرسە سورايدىغان تۇغقاندارچىلىقنى ئۈزۈپ قويۇشتىن ساقلىنىڭلار، دېگەنلىك بولىدۇ.

[2] بۇ ھەدىس مەسجىدلەرگە ئالغان قەدەملىرىنىڭ پەزىلىتى توغرۇسىدا بايان قىلىنغان ھەدىس بولۇپ، ئۇنىڭ ئاخىرى مۇنداق: «مەن ھەددىمدىن ئاشقان، مۇتەكەببىرلىك قىلغان ھالەتتە چىقمىدىم، رىيا قىلغان، كۆز ـ كۆز قىلغان ھالەتتىمۇ چىقمىدىم. مەن پەقەت سېنىڭ رازىلىقىڭنى تىلەپ چىقتىم...» بۇ ھەدىسنىڭ سەنەدى سەھىھدۇر.

www.munber.org

ئىمام قۇرتۇبى مۇبەررەدنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى نەقىل قىلىدۇ: «ئەگەر مەن بىر ئىمامنىڭ ئارقىدا تۇرۇپ ناماز ئوقۇسام، ئۇ « وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ ٱلَّذِى تَسَآءَلُونَ بِهِۦ وَٱلْأَرْحَامَ » دەپ ئوقۇسا، مەن كەشىمنى ئالغانچە كېتىپ قالىمەن.»[1]

قۇشەيرى مۇنداق دەيدۇ: «بۇنىڭغا ئوخشىغان سۆزلەر دىن ئىماملىرىنىڭ قارىشىدا قەتئىي رەت قىلىنىدۇ. چۈنكى، قىرائەت ئىماملىرى ئوقۇغان قىرائەتلەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن مۇتەۋاتىر شەكىلدە ئىسپاتلانغان بولۇپ، ئىلىم ـ مەرىپەت ئىگىلىرى بۇنى ياخشى بىلىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن بىر نەرسە سابىت بولغان ئىكەن، كىمكى ئۇنى رەت قىلسا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا رەت قىلغان ۋە ئۇ ئوقۇغان نەرسىنى يامان كۆرگەن بولىدۇ. بۇ قاتتىق دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك ئىش بولۇپ، تىل ۋە گىراماتىكا ئۆلىمالىرىغا ئەگىشىدىغان ئىش ئەمەس. ئەرەب تىلىمۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن قوبۇل قىلىنىدۇ. ئۇنىڭ پاساھەتلىك سۆزلەيدىغانلىقىدا ھېچكىم شەك قىلمايدۇ. الله نىڭ نامىدىن باشقا نەرسە بىلەن قەسەم قىلىش ھەققەتەن مەنئى قىلىنغان. تۇغقاندارچىلىقنىڭ نامى بىلەن نەرسە سورىغان ئادەم باشقا بىرىگە ئۇنى ۋەسىلە قىلغان بولىدۇ. شۇڭا ئۇ چەكلەنمەيدۇ.»[2]

ئىككىنچى ھۆكۈم

يېتىمنىڭ مېلىنى ئۇ بالاغەتكە يېتىشتىن بۇرۇن بەرسە بولامدۇ؟

الله تائالانىڭ: ﴿يېتىملەرنىڭ مال ـ مۈلكىنى (ئۇلار بالاغەتكە يەتكەن چاغدا) بېرىڭلار﴾ دېگەن سۆزى يېتىمغا ئۇنىڭ مېلىنى بېرىشنىڭ ۋاجىپ ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. ئۆلىمالار ئۇنىڭ مېلىنى ئۇ بالاغەتكە يېتىشتىن بۇرۇن بەرمەسلىككە ئىتتىپاق كەلگەن. چۈنكى، الله تائالا يەنە بىر ئايەتتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿يېتىملەرنى بالاغەتكە يەتكەنگە قەدەر سىناپ تۇرۇڭلار، ئۇلاردا ماللىرىنى باشقۇرالايدىغان ھالەتنى بايقىساڭلار، ئۇلارغا مال ـ مۈلكىنى تاپشۇرۇپ بېرىڭلار﴾[3]. بۇ ئايەت ئۇنىڭ بالاغەتكە يېتىشىنى ۋە ئۇنىڭ مال ـ مۈلكىنى باشقۇرالايدىغان ھالەتكە كېلىشىنى بايقاشنى شەرت قىلىدۇ. بۇنىڭدىكى ھېكمەت شۇكى، كىچىك بالا پۇل ـ مېلىنى ياخشى ئىشلىتەلمەيدۇ. ئۇ ئۇنى پايدىسىز ئىشلارغا ئىشلىتىپ قويۇۋېتىشى مۇمكىن.

ئۆلىمالار بۇ ئايەتنى مۇنداق ئىككى خىل تەپسىر قىلىدۇ: بىرىنچى، ﴿يېتىملەر﴾ دېگەن سۆز ئۆزلىرىنىڭ ئىشلىرىنى ئۆزلىرى قىلالايدىغان ياشقا يەتكەن يېتىملەرنى كۆرسىتىدۇ. شۇنداق بولغاندا ئۇلارنىڭ «يېتىملەر» دەپ ئاتىلىشى بالاغەتكە يېتىشتىن بۇرۇنقى ھالىتىنى كۆزدە تۇتقان ئاساستا بولىدۇ. يەنى ئىلگىرى يېتىملىكتە ياشىغانلار دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ. ئىككىنچى، ﴿يېتىملەر﴾ دېگەن سۆز بالاغەت يېشىغا يەتمىگەن

[1] ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 5 ـ جىلد، 3 ـ بەت.
[2] ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 5 ـ جىلد، 4 ـ بەت.
[3] سۈرە نىسا، 6 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

كىچىك بالىلارنى كۆرسىتىدۇ. شۇنداق بولغاندا ئۇلارنىڭ مال ـ مۈلكىنى بېرىش ئۇلارنىڭ يېمەك ـ ئىچمىكىنى ۋە كىيىم كېچىكىنى بېرىشنى ياكى ئۇلارنىڭ پۇل ـ مېلىغا چېقىلماي، ئۇنى ئۇلار ئۈچۈن ساقلاپ بېرىشنى، يامان نىيەتتە ئىشلەتمەسلىكنى كۆرسىتىدۇ.

بۇ قاراش خېلى كۈچلۈكتۇر. چۈنكى، يېتىملەرگە قارايدىغان بەزى كىشىلەر يېتىمنىڭ مېلىنى خەجلەشكە ۋە ئۇنى ئىسراپ قىلىشقا ئالدىرايتتى. شۇڭا ئۇلار ئۇنى ساقلاشقا، يېتىمگە پايدىلىق بولغان ئىشلارغا سەرمايە قىلىپ ئىشلىتىشكە، يېتىم ئۇنى ئۆزى باشقۇرالايدىغان ياشقا يەتكەندە ئۇنىڭغا تولۇق تاپشۇرۇپ بېرىشكە بۇيرۇلدى. ئالدىنقى قاراشمۇ بۇ قاراشتىن كۈچلۈكتۇر.

ئۈچىنچى ھۆكۈم

الله تائالانىڭ: ﴿ئۆزەڭلار ياقتۇرىدىغان باشقا ئاياللارنى ئېلىڭلار﴾ دېگەن سۆزىدىكى بۇيرۇق ئۆيلىنىشنىڭ ۋاجىپلىقىنى بىلدۈرەمدۇ ياكى رۇخسەتنى بىلدۈرەمدۇ؟

كۆپچىلىك ئۆلىمالار الله تائالانىڭ: ﴿ئېلىڭلار﴾ دېگەن سۆزىدىكى بۇيرۇق رۇخسەت ئۈچۈن دەپ قارايدۇ. بۇ بۇيرۇق الله تائالانىڭ مۇنۇ سۆزلىرىدىكى بۇيرۇقلارغا ئوخشاپ كېتىدۇ: ﴿يەڭلار، ئىچىڭلار﴾[1]. ﴿بىز سىلەرگە رىزىق قىلىپ بەرگەن پاك، شېرىن نەرسىلەردىن يەپ ـ ئىچىڭلار﴾[2].

زاھىرى مەزھىبىدىكىلەر بۇ ئايەتنىڭ زاھىرى مەنىسىنى تۇتۇپ: ئۆيلىنىش ۋاجىپتۇر، چۈنكى، بۇ بۇيرۇق ۋاجىپلىقنى بىلدۈرىدۇ دەپ قارايدۇ. ئۇلارغا الله تائالانىڭ مۇنۇ سۆزى بىلەن جاۋاب قايتۇرۇلىدۇ: ﴿سىلەردىن مۆمىن ئاياللاردىن ئېلىشقا قۇربى يەتمەيدىغانلار قول ئاستىدىكى مۆمىن چۆرىلەردىن ئالسۇن. الله ئىمانىڭلارنى ئوبدان بىلىدۇ (يەنى ئۇلارنىڭ سىرتقى كۆرۈنۈشىگە قاراپ ئېلىۋېرىڭلار، ئىچكى ئەھۋالىنى الله قا تاپشۇرۇڭلار). سىلەر بىر ـ بىرىڭلار بىلەن دىنداشسىلەر، ئۇلارنىڭ خوجىلىرىنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن ئۇلارنى خوتۇنلۇققا ئالساڭلار بولىدۇ، ئۇلارغا مەھرىلىرىنى كېمەيتىۋەتمەستىن ۋە كېچىكتۈرمەستىن بېرىڭلار. لېكىن ئۇلار ئاشكارا زىنا قىلمايدىغان، يوشۇرۇن ئاشنا تۇتمايدىغان ئەففە بولۇشلىرى كېرەك. ئەگەر ئۇلار ئەرگە تەككەندىن كېيىن پاھىشە قىلسا، ئۇلارغا ھۆر ئاياللارغا بېرىلىدىغان جازانىڭ يېرىمى بېرىلىشى كېرەك. بۇ (يەنى چۆرىلەرنى نىكاھلاپ ئېلىش)، ئاراڭلاردا زىناغا مۇپتىلا بولۇپ قېلىشتىن قورققان كىشى ئۈچۈندۇر. سەۋر قىلالىساڭلار سىلەر ئۈچۈن ياخشىدۇر﴾[3].

---

[1] سۈرە بەقەرە، 187 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە بەقەرە، 57 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[3] سۈرە نىسا، 25 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

ئىمام فەخرۇددىن رازى مۇنداق دەيدۇ: «اللہ تائالا مۇشۇنداق ھالەتتە ئۆيلىنىشتىن ئۆيلەنمەسلىكنى ياخشى دەپ ھۆكۈم قىلدى. مانا بۇ ئۆيلىنىشنىڭ ۋاجىپ تۇگۇل ئەۋزەلمۇ ئەمەسلىكىنى كۆرسىتىدۇ.»①

ئۆتىنچى ھۆكۈم

اللہ تائالانىڭ: ﴿مَثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ﴾ دېگەن سۆزىنىڭ مەنىسى نېمە؟

ئەرەب تىلى ئالىملىرى بۇ سۆزلەرنىڭ ساناقنى بىلدۈرىدىغان سۆزلەر ئىكەنلىكىگە ئىتتىپاق كەلگەن. بۇ سۆزلەرنىڭ ھەر بىرى تىلغا ئېلىنغان شۇ ساننىڭ تۈرىنى بىلدۈرىدۇ. ﴿مَثْنَى﴾ (مەسنا) دېگەن سۆز ئىككىدىن ـ ئىككىدىن دېگەن مەنىنى، ﴿وَثُلَاثَ﴾ (ۋەسۇلاسە) دېگەن سۆز ئۈچتىن ئۈچتىن دېگەن مەنىنى، ﴿وَرُبَاعَ﴾ (ۋەرۇبائە) دېگەن سۆز تۆتتىن ـ تۆتتىن دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ. ئايەتتە، ئۇزەڭلار ياقتۇرىدىغان باشقا ئاياللارنى ئىختىيارىڭلار بويىچە ئىككىدىن ـ ئىككىدىن، ئۈچتىن ـ ئۈچتىن، تۆتتىن ـ تۆتتىن ئېلىڭلار دېگەن مەنە ئىپادىلىنىدۇ.

مەسىلەن، سەن بىر جامائەت ئادەمنىڭ ئالدىغا مىڭ تەڭگە پۇلنى قويۇپ: ئىككىدىن ـ ئىككىدىن ئېلىۋېلىڭلار دېسەڭ، بۇ سۆزۈڭ ھەر بىر ئادەم تۆت تەڭگىدىن ئەمەس، ئىككى تەڭگىدىن ئالسۇن، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

بۇ ئايەت نىكاھتا تۆتتىن ئارتۇق خوتۇن ساقلاشنىڭ ھاراملىقىنى كۆرسىتىدۇ. ئۆلىمالار ۋە فەقىھشۇناسلار نىكاھتا تۆتتىن ئارتۇق خوتۇن ساقلاشنىڭ ھاراملىقىغا بىرلىككە كەلگەن. بۇ بىرلىك قاراشقا بەزى بىدئەتچىلەرنىڭ توققۇز خوتۇن ساقلاش دۇرۇس دېگەن قارىشى تەسىر كۆرسىتەلمەيدۇ. ئۇلار ئايەتنىڭ لەۋزىدىكى باغلىغۇچى رولىنى ئوينايدىغان «ۋاۋ» ھەرپىنى: بۇ ھەرپ قوشۇش مەنىسىنى ئىپادىلەيدۇ. شۇڭا ئىنسان ئىككى خوتۇنغا ئۈچنى قوشۇپ بەش قىلىپ، ئۇنىڭغا يەنە تۆتنى قوشۇپ توققۇز خوتۇننى نىكاھىدا ساقلىيالايدۇ، دەپ قارايدۇ.

ئەللامە قۇرتۇبى مۇنداق دەيدۇ: «شۇنى ئېنىق بىلىشىڭ كېرەككى، ﴿مَثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ﴾ دېگەن سۆزلەردىكى بۇ ساناق، قۇرئاننى ۋە سۈننەتنى چۈشىنىشتىن يىراقلاپ كەتكەن كىشىلەر ئېيتقاندەك، توققۇز خوتۇننى نىكاھتا ساقلاشقا بولىدىغانلىقىنى كۆرسەتمەيدۇ. ئۇلار بۇ ئۇممەتنىڭ سەلەف ئۆلىمالىرى ئەمەل قىلىپ كەلگەن ئىشتىن يۈز ئۆرۈپ، «ۋاۋ» ھەرپى قوشۇش مەنىسىنى ئىپادىلەيدۇ دەپ بىلجىرلاشقان. ئۇلار بۇنىڭغا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ نىكاھىدا توققۇز خوتۇن ساقلىغانلىقىنى دەلىل قىلغان.

نادانلىق بىلەن ئوتتۇرىغا قويۇلغان بۇ قاراشنى رافىزىلەر ۋە زاھىرى مەزھىبىدىن بەزىلەر كۆتۈرۈپ چىققان. ئۇلاردىن بەزىلەر تېخىمۇ يامان قاراشنى ئوتتۇرىغا قويۇپ:

---

① ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 9 ـ جىلد، 172 ـ بەت.

نىكاھتا 18 خوتۇننى ساقلاشقا بولىدۇ، دەپ جۆيلۈشكەن. بۇلارنىڭ ھەممىسى ئەرەب تىلىنى ۋە سۈننەتنى ياخشى بىلمىگەنلىكىنىڭ نەتىجىسىدۇر. بۇ، ئىسلام ئۈممىتىنىڭ بىرلىك قارىشىغا خىلاپتۇر. چۈنكى، ساھابىلاردىن ۋە تابىئىنلاردىن ھېچكىمنىڭ نىكاھىدا تۆتتىن ئارتۇق خوتۇن ساقلىغانلىقىنى ئاڭلىغىلى بولمايدۇ. غەيلان ئىسلىملىك ئادەم ئىسلامغا كىرگەندە ئۇنىڭ نىكاھىدا 10 خوتۇن بار ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى خوتۇنلىرىدىن تۆتنى تاللىۋېلىپ قالغانلىرىنى قويۇۋېتىشكە بۇيرۇغان.

الله تائالا ئەرەبلەرگە ئەڭ پاساھەتلىك تىل بىلەن خىتاب قىلغان. ئەرەبلەر سېنىڭ توققۇز دېگەن سانىنى: ئىككى ـ ئىككى، ئۈچ ـ ئۈچ، تۆت ـ تۆت دەپ ئىپادىلىشكە يول قويمايدۇ. شۇنداقلا ئۇلار بىرىنىڭ 18 نى بەر دېگەن سۆزنى: تۆتنى، ئالتىنى ۋە سەككىزنى بەر دەپ ئىپادىلىشنى قاتتىق يامان كۆرىدۇ.»[①]

مەن مۇنداق دەپ قارايمەن: نىكاھتا تۆتتىن ئارتۇق خوتۇن ساقلاشنىڭ ھارام ئىكەنلىكى بىرلىككە كەلگەن مەسىلە بولۇپ، ئەنە شۇ ئاز بىر قىسىم مۇخالىپچىلارنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشىدىن بۇرۇن مۇسۇلمانلارنىڭ بۇ بىرلىك زامانى ئۆتۈپ بولغان. شۇڭا ئۇلارنىڭ سۆزى ئېتىبارسىز. ئۇ ھەقىقەتەن نادانلىق ۋە دۆتلۈكتىن ئىبارەتتۇر. بىر شائىر مۇنداق دېگەن:

كىمكى ئالسا ئىلىمنى ئۇستازسىز،
ئازىدۇ توغرا يولدىن شەكسىز.
سۆكىدۇ توغرىنى بەزىلەر ھەتتا،
قالغاچقا خاتادا ئۇ كىشى شەكسىز.

الله بىزگە ئەخمەقلەرنىڭ ھاماقەتلىكىدىن ۋە نادانلارچە مۇنازىرە قىلىشتىن پاناھ بەرسۇن!

ئايەتلەر كۆرسەتكەن ئەھمىيەتلىك نۇقتىلار

1 ـ ئىنسانلارنىڭ ھەممىسى بىر ئىنساننىڭ ئەۋلادىدۇر. ئۇلار بىر ئاتىدىن كېلىپ چىققان. ئۇ ئاتا ئادەم ئەلەيھىسسالامدۇر.

2 ـ ئىنسانلارنىڭ: سەندىن بۇنى الله نىڭ نامى بىلەن سورايمەن، سەندىن بۇنى الله نىڭ نامى بىلەن تىلەيمەن دېگەن سۆزلىرىگە ئوخشاش، الله تائالانىڭ نامى بىلەن نەرسە سوراش دۇرۇستۇر.

3 ـ تۇغقاندارچىلىقنىڭ ھەققى ناھايىتى چوڭدۇر. شۇڭا الله تائالا مۇسۇلمانلارنى ئۇرۇق ـ تۇغقانلارغا سىلە ـ رەھىم قىلىشقا، ئۇنى ئۈزۈپ قويماسلىققا بۇيرۇغان.

[①] ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 5 ـ جىلد، 17 ـ بەت.

www.munber.org

4 ـ يېتىمنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىش، ئۇنىڭ پۇل ـ مېلىنى ياخشى ساقلاش ۋە ئۇنى ئۇنىڭغا ئۇ بالاغەتكە يەتكەندە بېرىش ۋاجىپتۇر.

5 ـ ھەر ئايالدىن تۆتكىچە ئېلىش ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى تەقسىماتتا ئادىل بولۇش شەرتى بىلەن دۇرۇستۇر.

6 ـ ئەگەر ئىنسان خوتۇنلىرىنىڭ ئارىسىدا ئادىل بولالماسلىقىدىن قورقسا، بىر خوتۇن بىلەن كۇپايىلىنىشى لازىمدۇر.

ئايەتلەرنىڭ ھېكمىتى

«كۆپ خوتۇنلۇق بولۇش» مەسىلىسى تۇرمۇش شارائىتى تەقەززا قىلىدىغان زۆرۈرىيەتتۇر. ئۇ، يالغۇز ئىسلام دىنى ئوتتۇرىغا قويغان يېڭى بەلگىلىمە ئەمەس. ئىسلام دىنى مەيدانغا كەلگەندە كۆپ خوتۇنلۇق بولۇشنىڭ نە شەرتى، نە بەلگىلىمىسى يوق بولۇپ، ئىنسانلىق قېلىپىدىن چىقىپ كەتكەن ئىدى. ئىسلام دىنى ئۇنى سىستېمىلاشتۇردى، تەرتىپكە سالدى، ئۇنى جەمئىيەت دۇچ كېلىدىغان بەزى قىيىن ئەھۋاللار ئۈچۈن شىپالىق داۋا قىلىپ بېكىتتى.

ئەرلەر ئوندىن ياكى ئۇنىڭدىن كۆپ ۋە ياكى ئۇنىڭدىن ئاز خوتۇن ئالىدىغان بىر ۋاقىتتا ئىسلام دىنى مەيدانغا كەلدى. غەيلاننىڭ ھەدىسىدە ئۆتكىنىدەك، ئۇ ئىسلام دىنىغا كىرگەندە نىكاھىدا ئون خوتۇن بار ئىدى. ئۇلار مانا مۇشۇنداق شەرتسىز ۋە چەكلىمىسىز خوتۇن ئالاتتى. ئىسلام دىنى ئەرلەرگە: كۆپ خوتۇن ئېلىشنىڭ چەكلىمىسى بار، بۇ چەكلىمە «تۆت» بولۇپ، ئۇنىڭدىن ئارتۇق خوتۇن ئېلىش ھالال ئەمەس، شۇنداقلا بۇ ئېھتىياجىنىڭ دۇرۇس بولۇشى ئۈچۈن «خوتۇنلار ئارىسىدا ئادىل بولۇش» تىن ئىبارەت شەرتلىرى بار. ئەگەر بۇ شەرت ئەمەلىيلەشمىسە، بىر خوتۇن بىلەن كۇپايە قىلىش لازىمدۇر. شۇڭا بۇ شەرتنى ئادا قىلالماسلىقتىن قورقساڭلار، ﴿بىر خوتۇن بىلەن ياكى قول ئاستىڭلاردىكى چۆرىلەر بىلەن كۇپايىلىنىسەڭلار بولىدۇ﴾ دەپ جاكارلىدى.

دېمەك، كۆپ خوتۇنلۇق بولۇش قانۇنىيىتى بۇرۇنقى زامانلاردىن تارتىپلا مەۋجۇت بولۇپ كەلگەن، لېكىن تەرتىپسىز ئىدى. ئىسلام دىنى ئۇنى ئىنتىزاملاشتۇردى. ئۆتمۈشتىكىلەر ھاۋايى ھەۋەسكە بېرىلىپ، شەھۋىتىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن كوپ خوتۇنلۇق بولاتتى. ئىسلام دىنى ئۇنى پەزىلەتلىك ۋە ھۆرمەتكە سازاۋەر ھايات يولى قىلىپ بەلگىلىدى. ھەر بىر ئىنسان بىلىشكە تېگىشلىك بولغان ھەقىقەت شۇكى، «كۆپ خوتۇنلۇق بولۇشنىڭ دۇرۇس بولۇشى» ئىسلام دىنىنىڭ پەخىرلىنىشكە تېگىشلىك قانۇنلىرىدىن بىرىدۇر. چۈنكى، ئۇ بۈگۈنكى مىللەتلەرنىڭ ۋە جەمئىيەتلەرنىڭ دۇچ كېلىۋاتقان ئەڭ ئېغىر قىيىنچىلىقلىرىدىن بىر قىيىنچىلىقنى ھەل قىلىشقا قادىر بولغان. بۇ قىيىنچىلىقنى ئىسلام دىنىنىڭ ھۆكمىگە قايتماي ۋە ئىسلام دىنىنىڭ نىزامىنامىسىغا ئەمەل قىلماي تۇرۇپ ھەل قىلالمايسەن.

بۇ يەردە يەنە كۆپ خوتۇنلۇق بولۇشنىڭ زۆرۈر ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدىغان نۇرغۇن سەۋەبلەر بار. مەسىلەن: خوتۇننىڭ تۇغماس چىقىپ قېلىشى، ئېرىنىڭ جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈشكە توسقۇنلۇق قىلىدىغان كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ قېلىشى ۋە ئۇنىڭدىن باشقا نۇرغۇن سەۋەبلەر بولۇپ، بىز ئۇنى بۇ يەردە تەپسىلى ئوتتۇرىغا قويۇپ ئولتۇرمايمىز. لېكىن كىشى ئاسانلا چۈشىنىۋالىدىغان مۇھىم بىر نۇقتىغا ئىشارەت قىلىپ ئۆتىمىز.

شەك ـ شۈبھىسىزكى، جەمئىيەت ئىسلام دىنىنىڭ نەزەرىدە ئىككى تەرىپى تەڭ بولۇشى ۋاجىب بولغان تارازىغا ئوخشايدۇ. بۇ تارازىنىڭ تەڭپۇڭلىقىنى ساقلاش ئۈچۈن ئەرلەرنىڭ سانى ئاياللارنىڭ سانى بىلەن تەڭ بولۇشى كېرەك. ئەگەر ئەرلەرنىڭ سانى ئاياللارنىڭ سانىدىن ئېشىپ كەتسە ياكى ئۇنىڭ ئەكسىچە بولسا، بۇ قىيىنچىلىقنى قانداق ھەل قىلىمىز؟ بۇ تەڭپۇڭلۇققا دەخلى تەرۈز يەتكەن، ئاياللارنىڭ سانى ئەرلەرنىڭ سانىدىن نەچچە ھەسسە ئېشىپ كەتكەن ۋاقىتتا قانداق قىلىمىز؟ مۇنداق شارائىتلاردا ئاياللارنى ئەر ـ خوتۇنلۇق نېمىتىدىن ۋە ئانا بولۇش نېمىتىدىن مەھرۇم قىلىپ، خۇددى ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن ياۋروپادا ئاياللارنىڭ نىسبىتى ئېشىپ كەتكەنلىك سەۋەبىدىن جەمئىيەتنى پاھىشە قاپلاپ كەتكىنىدەك، يامان يولغا كىرىپ كېتىشكە يول قويامدۇق؟ ياكى بۇ مەسىلىنى ئاياللارنىڭ ھۆرمىتىنى، ئائىلىنىڭ پاكلىقىنى ۋە جەمئىيەتنىڭ ئامانلىقىنى قوغدايدىغان شان ـ شەرەپكە ئىگە پەزىلەتلىك يوللار بىلەن ھەل قىلىمىزمۇ؟ ئەقىللىق ئىنسانىنىڭ قارىشىدا بۇ ئىككى يولنىڭ قايسىسى ياخشى ۋە ئەۋزەل؟ خوتۇن كىشى ئۆزىنى يەنە بىر خوتۇن بىلەن بىرگە ياشىتىدىغان مۇقەددەس ئالاقىگە باغلىنىپ، شەرىئەت بەلگىلىمىسى ئاساسىدا بىر ئەرنىڭ ھىمايىسىدە ياشىسۇنمۇ؟ ياكى ئۇ خوتۇننى شۇ ئەرنىڭ ئاشنىسى ۋە سۆيگىنى قىلىپ بېرىپ، ئۇلارنى چوڭ گۇناھقا پاتۇرىدىغان شەكىلدە ئالاقە قىلىشىغا يول قويىمىزمۇ؟

كۆپ خوتۇنلۇق بولۇشنى چەكلەيدىغان، خرىستىئان دىنى نۇپۇسىنىڭ كۆپ ـ سانىنى ئىگەللەيدىغان گېرمانىيە ھۆكۈمىتى گېرمانىيە ئاياللىرىنى پاھىشە يولى بىلەن جان بېقىشتىن ۋە پاھىشىدىن كېلىپ چىقىدىغان ھارامدىن تۇغۇلىدىغانلارنىڭ كۆپىيىپ كېتىشىدەك چوڭ زىيانلاردىن ھىمايە قىلىش ئۈچۈن ياخشى بىر چارە تاپالماي، ئىسلام دىنى تاللىغان يولنى تاللاپ، كۆپ خوتۇنلۇق بولۇش قانۇنىنى قىزغىنلىق بىلەن ماقۇللىغان.

ئۇنىۋېرسىتېتتا ئۇقۇتقۇچىلىق قىلىدىغان گېرمانىيىلىك بىر ئايال مۇنداق دەيدۇ: «كۆپ خوتۇنلۇق بولۇشنى يولغا قويۇش گېرمانىيە ئاياللىرىنىڭ قىيىنچىلىقىنى ھەل قىلىشنىڭ چارىسىدۇر. مەن قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان ئېتىبارسىز بىر ئەرنىڭ يالغۇز خوتۇنى بولۇشتىن، قىلغان ئىشىدا ئۇتۇق قازىنالايدىغان بىر ئەرنىڭ ئون خوتۇنى بىلەن بىللە خوتۇن بولۇشنى ئەۋزەل كۆرىمەن. بۇ يالغۇز مېنىڭلا قارىشىم ئەمەس، بەلكى ئۇ پۈتۈن گېرمانىيە ئاياللىرىنىڭ قارىشىدۇر.»[1]

[1] بۇ ئابزاس ھۆرمەتلىك ئەھمەد مۇھەممەد جەمالنىڭ «مۇھازىراتۇن فىسسەقافەتىل ئىسلامىييە» ناملىق كىتابىدىن نەقىل قىلىندى. ئۇ بۇنى مىسىر خەۋەرلىرى گېزىتىنىڭ 723 ـ سانىدىن نەقىل قىلغان.

www.munber.org

1948 ـ يىلى گېرمانىيەنىڭ مېيونخ شەھرىدە ئۆتكۈزۈلگەن دۇنيا ياشلىرى يىغىنىدا ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن ئاياللارنىڭ كۆپىيىپ، ئەرلەرنىڭ ئازلاپ كەتكەنلىكىدىن ئىبارەت بۇ قىيىنچىلىقنى ھەل قىلىش ئۈچۈن كۆپ خوتۇنلۇق بولۇشنى تەۋسىيە قىلغان. بۇ مەسىلىگە خرىستىئان دىنى قولىنىڭ ئارقىنى قىلىپ قالاق بىر ھالەتتە تۇرغان ۋاقىتتا ئىسلام دىنى ئۇنى ناھايىتى ياخشى ۋە ئەۋزەل يول بىلەن ھەل قىلىپ بولغان. مۇشۇنىڭغا ئوخشىغان، ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلمايدىغان مىللەتلەرمۇ دۇچ كېلىدىغان مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشتا ئىسلام دىنىنىڭ ناھايىتى چوڭ ئارتۇقچىلىقى بار ئەمەسمۇ؟

مەن بۇ يەردە ئىسلام شېھىدى سەييىد قۇتۇبنىڭ «دۇنيا تىنچلىقى ئىسلام دىنىدا» ناملىق كىتابىدىن مۇشۇ مەسىلىگە ئائىت بەزى ئابزاسلارنى نەقىل قىلىشنى لايىق دەپ قارايمەن.

ئۇ (الله ئۇنىڭغا رەھمىتىنى ياغدۇرىۋەتسۇن!) مۇنداق دەيدۇ: «ئىسلام دىنىدىكى ”كۆپ خوتۇنلۇق بولۇش“ قانۇنى ئەتراپىدا ھەققەتەن ئۇزۇندىن ئۇزۇنغا ۋالاقلاشلار ۋە تىل تەككۈزۈشلەر كەڭ تارقىلىپ يۈرمەكتە. ئۇ راستلا جەمئىيەت ھاياتىدىكى خەتەرلىك ئاپەتمۇ؟ مەن ئەتراپلىق نەزەر سالغاندىن كېيىن شۇنداق قارارغا كەلدىمكى، ئىجتىمائىي قىيىنچىلىقلارنىڭ ھەممىسى شەرىئەت بەلگىلىمىسىنىڭ قول تىقىشىغا موھتاج ئەمەس، پەقەت كۆپ خوتۇنلۇق بولۇش مەسىلىسى ئۆزىنى ئۆزى ھەل قىلىپ كېتەلەيدىكەن... ئۇ ئەمەلىي سان ھۆكۈم قىلىدىغان بىر مەسىلە بولۇپ، ئۇنىڭغا نەزەرىيىلەر ۋە قانۇن ـ بەلگىلىمىلەر ھۆكۈم قىلالمايدۇ. ھەر بىر مىللەت ئىچىدە ئەرلەر ۋە ئاياللار بار بولۇپ، قاچان ئەرلەرنىڭ سانى ئاياللارنىڭ سانى بىلەن تەڭ بولۇپ قالسا، بىر ئەرنىڭ بىردىن كۆپ خوتۇن ئېلىشى ئۆزلىكىدىن ئەمەلىي ھالدا قىيىنلىشىدۇ.

ئەمما مىللەتلەرنىڭ تەڭپۇڭلۇقىغا تەسىر يەتكەن، ئۇرۇشلار ۋە ھەر تۈرلۈك قازالار سەۋەبىدىن ئەرلەرنىڭ سانى ئاياللارنىڭ سانىدىن ئازلاپ كەتكەن ۋاقىتتا، بىر ئەرنىڭ كۆپ خوتۇنلۇق بولۇشقا قادىر بولۇش شارائىتى ئۆزلىكىدىن ھازىرلىنىدۇ.

ئۇنداق بولسا، بىز مۇشۇنىڭغا ئوخشىغان بىر ھالەتكە نەزەر سالايلى! ئۇنىڭغا ئەڭ يېقىن مىساللاردىن بىرى شۇكى، ھازىر گېرمانىيەدە ھەر بىر يىگىتكە ئۈچ قىز توغرا كېلىدۇ. ئۇ جەمئىيەتنىڭ تەڭپۇڭلۇقىغا تەسىر يەتكەن بىر ھالەت بولۇپ، قانۇن بەلگىلىگۈچى ئۇنى قانداق بىر تەرەپ قىلىدۇ؟ بۇ مەسىلىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن ئۈچ خىل چارە بار:

بىرىنچى چارە شۇكى، ھەر بىر ئەر بىر خوتۇن ئېلىشى، قالغان ئىككى ئايال ھاياتى بويىچە ئەرنىڭ، ئۆينىڭ، پەرزەنتنىڭ ۋە ئائىلىنىڭ نېمىلىكىنى بىلمەي ئۆتۈپ كېتىشى كېرەك. ئىككىنچى چارە شۇكى، ھەر بىر ئەر بىر خوتۇن ئېلىشى ۋە ئۇنىڭ بىلەن رەسمىي خوتۇنى سۈپىتىدە ئۆتۈشى، قالغان ئىككى ئايالغا ياكى ئۇنىڭ بىرىگە باشقىچە مۇئامىلە

قىلىشى، بۇ ئاياللارنىڭمۇ ئۆي ۋە پەرزەنتنى ئېسىدىن چىقىرىۋېتىپ شۇ ئەرنىلا بىلىپ ئۆتۈشى، ئەگەر پەرزەنت كۆرۈش ئارزۇسى بولسا قانۇنسىز يول بىلەن پەرزەنت كۆرۈپ، كىشىلەر ئالدىدا ئار نومۇسقا قېلىشى ۋە ئابرۇيىنى يوقىتىشى كېرەك.

ئۈچىنچى چارە شۇكى، ھەر بىر ئەر بىردىن كۆپ خوتۇن ئېلىشى، بۇنىڭ بىلەن ئاياللارنى ئەر ـ خوتۇنلۇق شەرىپىگە، ئۆي خاتىرجەملىكىگە ۋە ئائىلە كاپالىتىگە ئىگە قىلىشى، ئۆزىنىڭ قەلبىنىمۇ پاھىشىنىڭ كىرلىرىدىن، گۇناھلاردىن ۋە كۆڭۈل ئازابىدىن تازىلىشى، جەمئىيەتنى پىتنە ـ پاساتچىلىقتىن ۋە نەسەبلەرنىڭ ئارىلىشىپ كېتىشىدىن ساقلاپ قېلىشى كېرەك.

قايسى چارە ئىنسانلىققا ئەڭ لايىق، ئەرلىك ۋىجداننى ساقلاشقا ئەڭ ھەقلىق ئىكەن؟! قايسى چارە ئاياللارنىڭ ھۆرمىتىنى ۋە مەنپەئەتىنى قوغداشقا ئەڭ پايدىلىق ئىكەن؟!»[1]

[1] سەييىد قۇتۇبنىڭ «دۇنيا تىنچلىقى ئىسلام دىنىدا» ناملىق كىتابى، 73 ـ بەت. يەنە شەلتۇتنىڭ «ئىسلام دىنى ئەقىدە ۋە شەرىئەتتۇر» ناملىق كىتابى، 197 ـ بەتنى، ئەفىف تەببارەنىڭ «روھۇددىن ئىسلام» ناملىق كىتابى، 32 ـ بەتنى كۆرۈڭ.